Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 25 maj 1923 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om förhindrande av skadlig och opåkallad förintelse av åbyggnader till jordbruk.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 113, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville

1) för sin del efter lagutskottets förslag antaga sådan ändring i norrländska vanhävds- (uppsikts-)lagen, att förintelse av åbyggnader ej må kunna, i strid mot norrlandslagstiftningens uppenbara mening, på i motionen angivet sätt fortfarande opåtalt äga rum; samt

2) för sin del efter lagutskottets förslag antaga en lag för de delar av riket, där den norrländska vanhävds- (uppsikts-)lagen icke äger tillämpning, varigenom förhindras, att en skadlig och opåkallad förintelse av åbyggnader till jordbruk får opåtalt äga rum.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för motionärens yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till motionens innehåll.

Redogörelse för den norrländska vanhävds- (uppsikts-)lagens innehåll.

Enligt lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland (den s. k. norrländska vanhävds- eller uppsiktslagen) skall beträffande vissa fastigheter på landet inom de fem norrländska länen samt Värmland och delar av Dalarne uppsikt hållas däröver, att jordbruket å fastigheterna icke nedlägges eller ägor eller byggnader eljest så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyras. De fastigheter, vilka beröras av nämnda, i 1 § första stycket av lagen inrymda stadgande, äro sådana, å vilka åker och äng finnas i den omfattning, att självständigt jordbruk kan å dem idkas och som äro tillhöriga bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller sådan enskild person, som uppenbarligen besitter fastighet för att tillgodogöra sig skogsavkastningen och icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma. Är emellertid fastighet

av nu nämnt slag utarrenderad i enlighet med norrländska arrendelagen, skall vad ovan sagts äga tillämpning endast i den mån jordägaren är enligt nämnda arrendelag ansvarig för vidmakthållande av fastigheten. Från förbudet att nedlägga jordbruket å en äga göres i lagen undantag för det fall, att ägan till sin naturliga beskaffenhet är så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo. För utövande av den ovannämnda uppsikten skall för varje län finnas en jordbrukskommission, bestående av en ordförande och två ledamöter, vilka samtliga utses av Konungen för en tid av 3 år. Om på grund av inkommen anmälan eller eljest kommissionen finner skälig anledning antaga, att jordbruk är utsatt för sådan vanhävd, som i lagen omförmäles, äger kommissionen att föranstalta om syn å jordbruket genom särskilt förordnade synemän. Dessa skola å stället undersöka förhållandet och däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga. Finner kommissionen på grund av synemännens utlåtande, att fastighet vanhävdats så som i lagen sägs, har kommissionen först att söka träffa skriftlig överenskommelse med ägaren att inom viss tid, högst 4 år, vidtaga erforderliga, i överenskommelsen angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande. Kan dylik överenskommelse ej träffas eller fullgör jordägaren ej sitt åtagande, skall kommissionen vid domstol anhängiggöra talan mot jordägaren. Domstolen äger då föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren viss skälig tid, dock ej över 4 år, inom vilken de föreskrivna åtgärderna skola vara vidtagna. Verkställas ej dessa åtgärder inom bestämd tid, äger domstolen, på kommissionens yrkande, giva jordägaren nytt föreläggande. Försummelse från jordägarens sida att efter överenskommelse med kommissionen inom viss tid vidtaga angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande eller underlåtenhet att verkställa av domstolen föreskrivna åtgärder medför bötesansvar.

Motiveringen till motionärens hemställan.

I motionen har nu framhållits, hurusom den norrländska vanhävdslagen icke kunnat förhindra, att på många ställen inom lagens tillämplighetsområde åbyggnader å särskilda brukningsdelar, i och för sammanslagning av skilda sådana, fått förfalla eller nedrivits. Enligt motionärens uppgift skulle domstolarna, åtminstone intill andra instans, hava i sådana förekommande fall förklarat, att lagen icke lade hinder i vägen för åbyggnadernas förintande på de forna bondejordbruken, blott jorden sköttes någorlunda, så att fullständig nedläggning av jord-

bruket ej kunde anses hava ägt rum. Under erinran att jordkommissionen kort före motionens avgivande beslutat att ingiva en framställning till Kungl. Maj:t med hemställan om framläggande för årets riksdag av förslag till en åtminstone provisorisk lagstiftning för hämmande av den sålunda angivna utvecklingen, har motionären förklarat sig skola genom tilläggsmotion giva riksdagen del av jordkommissionens blivande framställning i ämnet för att densamma skulle tjäna såsom en vidare utveckling av motionärens motivering och slutliga hemställan.

Jordkommissionens den 29 mars 1923 ingivna förslag i ämnet

I ett av jordkommissionen den 29 sistlidne mars till chefen för justitiedepartementet ingivet betänkande har framlagts bland annat *dels* utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk och *dels* utkast till provisorisk vanhävdslag beträffande åbyggnader till vissa jordbruk.

Det förra lagförslaget, som avses att bliva gällande för landet i dess helhet och att således ersätta den norrländska vanhävdslagen i de delar av landet, där denna gäller, innehåller följande huvudbestämmelser: »Finnes å fastighet åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kan lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj, må jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla». I lagförslaget har bland annat föreslagits, *att* vad i huvudbestämmelsen stadgas skall äga motsvarande tillämpning å torp eller därmed jämförlig lägenhet, varå finnes åker och äng av den angivna omfattningen, ändå att torpet eller lägenheten icke är att anse såsom kameralt självständig fastighet, *att* till sådan vanhävd, varom i huvudbestämmelsen förmäles, ej är att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift, *att* utan hinder av huvudbestämmelsen jordbruk ock må, i den mån det är oundgängligen nödigt, nedläggas å mark, som erfordras för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål, *samt att* lagen ej äger tillämpning beträffande jordbruk, som tillhör kronan eller allmän inrättning. Uppsiktsbestämmelserna i lagförslaget, särskilt i fråga om påföljderna vid föreliggande vanhävd för vederbörande jordägare i händelse av tredska eller medellöshet från dennes sida, avvika i väsentlig mån från innehållet i den norrländska vanhävdslagen.

I motiveringen till huvudbestämmelsen i lagförslaget anför jordkom-

missionen beträffande det uti nu förevarande motion omhandlade spörsmålet följande:

I ett annat hänseende har emellertid uppsiktslagens bestämning av vanhävdsbegreppet — märkligt nog — visat sig icke vara tillräckligt tydlig. Härmed åsyftas frågan, huruvida lagen avser att förhindra, att två eller flera särskilt bebyggda fastigheter sammanslås till en brukningsdel på sådant sätt, att de för jordbruket avsedda byggnaderna å en eller flera av fastigheterna bliva onödiga och förty bortföras eller lämnas att förfalla. De ovannämnda sakkunniga[1] framhålla, att sådana sammanslagningar förekommit i avsevärd omfattning ävensom att dessa ofta företagits i direkt syfte att eludera uppsiktslagens förbud mot byggnadernas vanvårdande. Jordbrukskommissionen i Kopparbergs län har sålunda inberättat till de sakkunniga, att sammanslagningar förekommit ganska ofta å bolagsjord, mest under eget bruk, men även å arrendegårdar. Jordbrukskommissionen i Gävleborgs län har meddelat, att företeelsen är vanlig vad angår fastigheter under bolagens eget bruk, men mindre vanlig beträffande utarrenderade fastigheter. Jordbrukskommissionen i Västernorrlands län har upplyst, att sammanslagningarna avsett utarrenderade jordbruksfastigheter, som legat i omedelbar närhet av varandra. Jordbrukskommissionen i Jämtlands län har anfört:

»Fastigheter, som varit endast sämjevis delade, hava i stor utsträckning sammanslagits av bolagen till större brukningsenheter, utan att kommissionen ansett sig kunna däremot inskrida, sedan dess talan i sådant hänseende blivit av domstolarna ogillad. Dylik sammanslagning har i någon mån förekommit beträffande laga delade fastigheter, till och med då de ej gränsat omedelbart intill varandra. Kommissionen har visserligen sökt efter förmåga förhindra detta men icke lyckats vinna domstolarnas medverkan därtill.»

Jordbrukskommissionerna i Västerbottens och Norrbottens län hava meddelat, att de sammanslagningar, som förekommit, gällt utarrenderade fastigheter, som gränsat intill varandra.

Beträffande de sammanslagningar av brukningsdelar, som sålunda skett, hava samtliga jordbrukskommissioner utom kommissionen i Jämtlands län uppgivit till de sakkunniga, att sammanslagningarna från ren jordbrukssynpunkt varit att anse såsom fördelaktiga, då genom sammanslagningen jorden kunnat skötas mera rationellt och med mindre kostnad än under förutvarande förhållanden varit möjligt, varigenom även, då fastigheterna varit utarrenderade, bättre bärgning och utkomst för arrendatorn kunnat vinnas. Jordbrukskommissionen i Gävleborgs län har framhållit, att då bolagen genom sammanslagning av närbelägna fastigheter bildat större jordbrukskomplex, äro dessa ofta välskötta och stå i en del fall på gränsen till mönstergårdar för orten. Samtidigt anmärkes dock, att i andra fall kreatursstocken på dylika större gårdar är för liten. Av de utav jordbrukskommissionerna i Västernorrlands och Västerbottens län avgivna yttrandena i den nu föreliggande frågan framgår vidare, att sammanslagningarna blivit godkända av respektive kommissioner.

[1] För undersökning rörande verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen 1918—1921.

Av den ovan gjorda framställningen av förarbetena till 1 § första stycket av uppsiktslagen framgår, att norrlandskommittén intog den ståndpunkt, att bortförandet av för jordbruket nödiga byggnader i intet fall skulle vara tillåtet. Kommittén syftade således med sitt förslag till vanhävdslag ej blott till förekommande av vanhävd utan även till upprätthållandet av de befintliga bebyggda brukningsdelarnas antal. En annan ståndpunkt i detta hänseende intog lagutskottet vid 1907 års riksdag; enligt den omnämnda lydelsen av dess förslag beträffande 1 § första stycket medgavs bortförandet av byggnaderna från en brukningsdel, där dess behov i detta hänseende fylldes genom andra byggnader. Av vad som förekommit under sakens vidare behandling i riksdagen torde ock få anses framgå, att riksdagens avsikt varit att ansluta sig till den ståndpunkt, som av norrlandskommittén framförts.

Enligt kommissionens mening bör såsom förut är nämnt en vanhävdslagstiftning framför allt avse att skydda upprätthållandet av de gamla bondejordbruken. Det vore meningslöst om staten samtidigt med att densamma vidtoge stora ekonomiska uppoffringar för att genom bildande av nya jordbruk tillgodose en förefintlig jordhunger, med likgiltighet skulle åse, huru gamla jordbruk spolierades. Det bör därför enligt kommissionens mening principiellt icke tillåtas att åbyggnaderna å självständig brukningsdel nedrivas eller genom bristande underhåll få förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödtorftigt kan upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Säkerhetsåtgärder böra sålunda vidtagas, att med dessa brukningsdelar ej förfares på sådant sätt att deras återbesättande med egen åbo omöjliggöres eller försvåras. Då såsom nämnt, uppsiktslagens formulering i detta avseende giver anledning till ovisshet om lagens rätta mening, har kommissionen ansett en omredigering nödvändig. I förslaget utsäges därför, att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke må bortföras eller lämnas att förfalla.

Det av jordkommissionen i dess den 29 sistlidne mars ingivna betänkande framlagda utkastet till provisorisk vanhävdslag beträffande åbyggnader till vissa jordbruk jämte därtill hörande motiv har i avtryck såsom bilaga fogats vid detta utlåtande; och tillåter sig utskottet att hänvisa till dess innehåll. I motiverna till detta lagutkast har kommissionen på däri angivna skäl förklarat sig anse det ej vara tillrådligt att såvitt angår byggnaderna avvakta tillkomsten av den av kommissionen föreslagna definitiva vanhävdslagen för riket. En provisorisk lagstiftning i denna del borde därför enligt kommissionens mening framläggas om möjligt för 1923 års riksdag. Skulle den definitiva lagstiftningen ej, såsom vore högeligen önskligt, kunna framläggas ens för 1924 års riksdag, ansåge kommissionen det så mycket mera av behovet påkallat, att åtminstone vid den senare riksdagen ett provisorium komme till stånd.

Reservationer inom jordkommissionen.

Av jordkommissionens åtta ledamöter hava fyra (herrar Lindhagen, Ingeström, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken) biträtt de förslag med tillhörande motiv, som ovan återgivits, herr Lindhagen

dock med avvikande mening i fråga om vilka fastigheter, som skola omfattas av den allmänna vanhävdslagen. Herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken hava i ett särskilt yttrande framlagt utkast till lag angående uppsikt å vissa jordbruk, huvudsakligen byggt å den norrländska vanhävdslagen och, liksom majoritetens förslag, avsett att med ersättande av nämnda lag i de delar av landet, där den är gällande, äga tillämpning för landet i dess helhet. I det av herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken framlagda utkastet till lag har den bestämning av begreppet vanhävd å jordbruksfastigheter, som finnes upptagen i 1 § första stycket av den norrländska vanhävdslagen, bibehållits oförändrad. Samma ledamöter av kommissionen hava ock inom densamma uttalat sig emot avlåtande av en framställning till Kungl. Maj:t, syftande till att förhindra jordägare från att bortföra åbyggnader från deras respektive fastigheter. De två övriga ledamöterna av kommissionen (herrar Olsson i Kullenbergstorp och Wohlin) hava ej deltagit i behandlingen inom kommissionen av nu förevarande spörsmål.

Utskottets yttrande.

Sammanställes innehållet av motionen — till vilken ej av motionären fogats någon tilläggsmotion i det uti motionen angivna syftet — med de av jordkommissionen efter motionens avgivande framlagda utkasten till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk och till provisorisk vanhävdslag beträffande åbyggnader till vissa jordbruk, synes motionärens syfte med motionen böra uppfattas så, att han avser, att riksdagen måtte för sin del antaga en provisorisk vanhävdslag beträffande åbyggnader till vissa jordbruk i huvudsaklig överensstämmelse med det av jordkommissionen därutinnan utarbetade utkastet med tillägg att lagen skulle avse även sådan vanhävd av åbyggnader, som uppkommit före lagens ikraftträdande.

Vid prövning av det av jordkommissionen framlagda lagutkastet har utskottet funnit sig ej kunna giva sin anslutning till dess innehåll. Utkastet stämplar såsom vanvård med därav följande påföljder för vederbörande jordägare varje bortförande av boningshus eller ekonomibyggnad, som avses för drivande av jordbruk, från brukningsdelar, tillhöriga bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda s. k. spekulanter, eller från torp eller andra dylika kameralt osjälvständiga jordbrukslägenheter, oavsett vem som är ägare till huvudfastigheten; och likställes med bortförande av åbyggnader från nu nämnda fastigheter att sådana där lämnas att förfalla. Tydligt är emellertid, att exempelvis i fall, då torp eller därmed likställda jordbrukslägenheter eller brukningsdelar visat sig vara för små att kunna tillfredsställande försörja sina brukare, en sam-

manslagning av dylika fastigheter med därav följande ändrad disposition i fråga om fastigheternas åbyggnader kan vara något i sig fullt befogat och ingalunda böra vara att hänföra till vanvård. Enahanda är förhållandet exempelvis med bortförandet av en åbyggnad, som på grund av verkställd nybyggnad eller driftomläggning blivit överflödig. Med den avfattning, som utkastet äger, bliva dess bestämmelser inom tillämpighetsområdet för den norrländska uppsiktslagen jämsides med denna tillämpliga å bortförande och därmed likställda åtgöranden beträffande åbyggnader å jordbruksfastigheter, som ske under sådana förhållanden, att förfarandet redan enligt nämnda lag är hänförligt till vanvård. Utkastet saknar ock bl. a. nödiga hänvisningar till sagda lag i fråga om domstolsproceduren, bötesbestämmelser m. m.

Utskottet vill för sin del ej underkänna behovet av att den vanhävdslagstiftning, som hos oss är gällande, fullständigas med hänsyn till de av motionären och jordkommissionen påpekade tendenserna här och var till sammanslagning av bestående, särskilt bebyggda brukningsdelar, även i fall då dessa lämpat sig att brukas såsom självständiga jordbruk. Emellertid har utskottet ej känt sig övertygat om, att behovet av dylika fullständigande bestämmelser gjort sig gällande i sådan grad, att, sedan förslag till definitiva bestämmelser i ämnet numera utarbetats, tillräckliga skäl föreligga för att utan avvaktan å vare sig över förslaget infordrade yttranden från myndigheter i orterna eller lagrådets blivande granskning av föreliggande förslag, eventuellt i omarbetat skick, riksdagen nu skulle för sin del på grund av den förevarande motionen taga ståndpunkt till frågan genom antagande av en provisorisk, med ledning av jordkommissionens utkast närmare utformad lag i ämnet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 23 maj 1923.

På andra lagutskottets vägnar:

BROR PETRÉN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Bror Petrén*, greve *Spens*, *Tjällgren*, *Sigfrid Hansson* *, *von Koch* *, *Lindhagen* *, *Martin Svensson* * och *Franzén* *;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Magnusson* i Skövde, *Nilsson* i Vibberbo *, *Svensson* i Skönsberg, *Ödström* *, *Sundling* och *Olovson* i Västerås.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Hage* och *Olovson* i Västerås;

2) av herr *Lindhagen*, som anfört följande:

Utskottet håller före, såsom så ofta eljest i jordfrågorna, att en mycket stor förödelse i hela landet bör redan hava kommit till stånd, innan man ingriper emot densamma. Något förutseeende i dessa angelägenheter bör icke få äga rum av någon anledning, som utskottet förtiger.

Den av jordbrukskommissionen i Värmlands län påtalade och i övrigt väl kända, från så många håll vitsordade nedrivningen eller förintelsen genom underlåten vård av åbyggnader till jordbruk, borde vara en tillräcklig anledning för en landsfaderlig styrelse att ofördröjligen förhindra en sådan verksamhet i avvaktan på en definitiv lagstiftning därom.

Utskottet ställer sig emellertid fullkomligt bekymmerslöst inför den förintelse av jordbrukshem, som på detta sätt äger rum, och anger ännu mindre, vilka utvägar samhället bör anlita för att reparera dylika genom statsmaktens flathet uppkomna skador.

För att bedöma denna lättfattliga sak, anser sig utskottet böra avvakta råd från myndigheter i orterna samt böjer sig redan på förhand i vördnad för lagrådets blivande granskning genom medlemmar, vilka merendels icke på något sätt äro sakkunniga, utan tvärtom måste sakna kännedom eller intresse för ifrågavarande lagstiftnings mänskliga innehåll.

Ehuru utskottets avstyrkande väl huvudsakligen är grundat på förenämnda skäl, sätter utskottet likväl i spetsen för skälen till avslag även vissa erinringar mot själva lagutkastets detaljer.

Utskottet riktar sig sålunda särskilt emot, att enligt förslaget skulle förhindras bortrivandet av byggnader, även då detta skulle vara gagneligt i och för sammanslagning av för små jordbruk, som ej kunna tillfredsställande försörja sina brukare. Denna säkerligen sällsynta angelägenhet, för vars nödvändighet utskottet icke fordrar något bevis, anser utskottet således högeligen överväga skadan av de talrika fall, då enligt erfarenheten dylikt nedrivande sker i oträngt mål. Denna av utskottet redan nu gjorda uppmuntran till större jordägare, särskilt bolag, att sammanslå sina fastigheter är enligt min uppfattning dessutom synnerligen obetänksam även i ett annat avseende. När jordbrukslägenheter äro för små, bör det, såsom jordkommissionen ock framhållit, i första hand tillses, att dessa små jordbruk, med bibehållande av kärnan, kunna kompletteras med angränsande mark för att sålunda må bibehållas största möjliga antal självständiga jordbruk och jordbrukarhem. Man kan verkligen begära, att dessa undantagsmöjligheter, som ej förspillas, få vänta något till gagn för de vanliga fallen, som eljest skulle förspillas.

Utskottet hyser vidare bekymmer för att åbyggnader, som blivit överflödiga för jordbruket, icke heller skulle få bortrivas. Det är dock uppenbart, att ett överflödigt hus icke längre »avses för drivande av jordbruk».

Den tredje anmärkningen synes vara, att inom norrländska uppsiktslagens områden skulle två författningar i det nu berörda ämnet kunna för vissa fall bliva tillämpliga på samma gång. Därigenom sker dock ingen skada eller olägenhet. Förfarandet är ju detsamma för sådana fall. I övrigt blir, såsom ibland inom lagstiftningen är förhållandet, den strängare lagen tillämplig, där den mildare ej räcker till.

Slutligen anmärker utskottet, att lagutkastet saknar bland annat nödiga hänvisningar till norrländska uppsiktslagen i fråga om domstolsproceduren, bötesbestämmelser m. m. För den, som vill något i denna sak, är det emellertid uppenbart, såsom ock varit avsikten, att föreskriften i 3 §, att jordbrukskommissionen eller länsstyrelsen äga att med ärendet vidare förfara på sätt i norrländska uppsiktslagen finnes stadgat, syftar till att denna lags alla övriga bestämmelser skola äga tillämpning. Dylika erinringar såsom huvudskäl för ett avslag ådagalägga, vilka halmstrån det rena juridiska åskådningssättet måste tillgripa för att kunna låta ett människokrav, som ropar från jorden, ligga obeaktat.

För den, som vill själva saken, är det emellertid mycket lätt, att tillmötesgå förenämnda, enligt min uppfattning övervägande obehöriga

erinringar genom att med några penndrag i lagtexten undanrycka alla förevändningar för desamma. Under debatten i utskottet tillät jag mig också göra ett sådant medgivande. Uti jordkommissionens lagtext är därföre här nedan tillägg i sådant syfte gjorda.

Med åberopande i övrigt av de av jordbrukskommissionen i Värmlands län, jordkommissionen samt i motionen anförda skäl hemställes sålunda,

att riksdagen ville för sin del antaga följande

Lag
om förbud för bortförande eller vanhävdande av åbyggnad, som avses för drivande av jordbruk.

1 §.

Å fastighet, tillhörig bolag eller ekonomisk förening eller enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten, eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte, må boningshus eller ekonomibyggnad, som avses för drivande av jordbruk, icke från fastigheten såsom särskild brukningsdel bortföras eller lämnas att förfalla.

Lag samma vare beträffande torp eller annan dylik kameralt osjälvständig jordbrukslägenhet, oavsett vem som är ägare till huvudfastigheten.

Vad sålunda stadgats äger ej tillämpning, då åtgärden uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftiga, av självständiga jordbrukare innehavda jordbruk och därigenom ej obehörigen förhindras uppkomsten av ett större antal dylika jordbruk, så ock då genom nybyggnad eller annorledes åbyggnad ej vidare är behövlig för det jordbruk, som den tidigare tjänat.

2 §.

Det åligger jordbrukskommission eller, där sådan icke finnes, länsstyrelse, envar inom sitt län, att övervaka vad i 1 § föreskrivits.

Kommunalnämnd, nämndeman, skiftesgodeman, lantbruksingenjör, lantmätare, länsagronom och jordbrukskonsulent äga att medverka vid utförande av denna jordbrukskommissionens eller länsstyrelsens uppgift. I övrigt äger envar att göra anmälan om sådan vanvård av byggnad, som med denna lag avses.

3 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommission eller länsstyrelse finner skälig anledning antaga, att åbyggnad är utsatt för sådan vanvård, som ovan förmäles, äger kommissionen eller länsstyrelsen att med ärendet vidare förfara på sätt i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland i tillämpliga delar finnes stadgat och äger därvid nämnda lags bestämmelser även i övrigt tillämpning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Är för något fall den i 3 § omnämnda norrländska uppsiktslagen tillfyllest för ett lika verksamt avhjälpande av det med förevarande lag avsedda missförhållandet, skall den förra lagen äga tillämpning.

Bilaga.

Jordkommissionens utkast till provisorisk vanhävdslag beträffande åbyggnader till vissa jordbruk jämte tillhörande motiv.

I det föregående har jordkommissionen framlagt förslag till en vanhävdslag för hela riket, som vill meddela bestämmelser för vidmakthållande av såväl jordbruket som åbyggnaderna å de särskilda brukningsdelarna. I sammanhang härmed kan kommissionen icke underlåta att framhålla, hurusom denna lagstiftnings tillkomst är särdeles brådskande såvitt rörer byggnaderna. Ett jordbruks vanhävd kan icke gå så snabbt, att det blir fullständigt förintat på en kort tid och dess återställande i gott stånd är också, såvitt på tidsutdräkten ankommer, en överkomlig sak. Av dessa skäl bör man kunna avvakta den tidpunkt, då en definitiv vanhävdslagstiftning kommer till stånd.

Annorlunda förhåller det sig med åbyggnaderna. De kunna förintas på en mycket kort tid och återuppbyggandet bliver en vansklig sak, särskilt i dessa tider på grund av de stora kostnaderna. Även genom underlåtet underhåll kan en byggnad mycket snabbt gå mot sin undergång.

I dylika fall föreligger alltså fara i dröjsmål. Det förhåller sig nämligen så, att bolag och enskilda spekulanter mångenstädes ofta i stor utsträckning låtit nedlägga och säkerligen fortfarande bortriva eller övergiva åbyggnaderna å arrendegårdar. Samma företeelse har sedan länge iakttagits beträffande torp och andra dylika lägenheter, oavsett vem som är ägare till de fastigheter, å vilka torpen eller lägenheterna äro belägna. Därvid förekommer som sagt icke blott, att byggnanaderna bortrivas, ofta åsidosättas allt underhåll i uppenbar avsikt att därigenom bringa husen till obrukbarhet och således på denna omväg finna en förevändning till jordbrukets nedläggande. Mångenstädes lärer nedläggandet ock berott därpå, att arrendatorn flyttat samt att jordägaren ej kunnat eller haft rimligt intresse av att skaffa en annan arrendator.

Denna fara gäller, märkligt nog, även de delar av landet, där den norrländska vanhävdslagen äger tillämpning. Denna föreskriver, att även husen skola vidmakthållas, och den uppenbara meningen därmed var, att lagen åsyftade de särskilda brukningsdelarnas åbyggnader. Domstolar ha emellertid tolkat denna lagstiftning så, att den icke skulle avse social omtanke även om jordbrukarna såsom sådana och deras möjligheter till självständigt uppehälle av jordbruket, utan allenast förtänksamhet om avkastningen från ägorna, oavsett vem som brukade desamma. Blott själva jordbruket sköttes någorlunda och tillfälle gavs till skördens inbärgning annorstädes, så ha domstolarna funnit hinder icke möta för åbygg-

nadernas bortrivande å brukningsdelarna samt jordbrukets drivande genom sammanslagning eller annorledes från andra gårdar och andra åbyggnader. När nu domstolarna föregått med en sådan tolkning, finna sig de enskilda naturligtvis alldeles oförhindrade att följa densamma. Därigenom ökas faran ytterligare.

Uti sitt förslag till lag till förekommande av vanhävd å jordbruk har jordkommissionen sökt vidare omöjliggöra en sådan misstolkning av lagens mening genom föreskriften att fastigheten ej »må så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyras, och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla».

Att en särskild fara för byggnaderna föreligger är allmänt känt. Den beröres ock av norrlandskommittén och torpkommissionen samt även något i frågan 27 uti jordkommissionens frågeformulär till jordbrukskommissionerna samt svaret därå från Värmland. Jordbrukskommissionen i Värmlands län har dessutom i sin arbetsredogörelse för år 1919 till chefen för jordbruksdepartementet gjort en erinran om det stora behovet av en lagstiftning. I betänkandet år 1921 angående verkningarna av den norrländska uppsiktslagen behandlas jämväl ämnet och jordbrukskommissionerna i Värmlands och Jämtlands län beröra frågan utförligt i sina yttranden över nämnda betänkande. En översikt av innehållet i berörda dokument är fogad vid detta utlåtande såsom bilaga.

Av de skäl, som sålunda framhållits, har kommissionen ansett det ej vara tillrådligt att såvitt angår byggnaderna avvakta tillkomsten av den av kommissionen föreslagna definitiva vanhävdslagen för riket. En provisorisk lagstiftning i denna del bör därför framläggas om möjligt för 1923 års riksdag, och skulle den definitiva lagstiftningen ej, såsom är högeligen önskligt, kunna framläggas ens för 1924 års riksdag, blir det så mycket mera av behovet påkallat att åtminstone vid det senare tillfället ett provisorium kommer till stånd.

I viss mån skulle det behov, om vilket nu erinrats, bliva tillgodosett, därest arrendeförlängningslagen kommer till stånd. Frånsett emellertid att detta är ovisst, så avhjälpes därmed icke faran av åbyggnadernas förintelse genom avsiktligen underlåtet underhåll. Dessutom kan denna arrendeförlängningslag icke framtvinga skyldighet för ägaren att ovillkorligen i laga ordning utarrendera sådana jordbruk, om vilka nu är fråga, åtminstone ej i södra och mellersta delarna av riket, som sakna en definitiv social arrende- och vanhävdslag. Här yppas således tillfällen att gå den tillämnade jordlagstiftningen i förväg genom en förintelse av åbyggnaderna.

En provisorisk vanhävdslag för åbyggnaderna behöver och bör icke gå utöver behovet. Den kan stanna vid bolags och spekulanters arrendefastigheter samt vid torpen, i sista fallet oavsett ägare till huvudfastigheterna. Å andra sidan kan en närmare avgränsning av de arrenden, som skola bliva föremål för lagstiftningen, med hänsyn till deras storlek (en maximi- och en minimigräns) icke ifrågasättas uti en provisorisk lag. Detta kräver nämligen ett sådant ingående övervägande, som kan äga rum först i samband med den definitiva lagstiftningen. Det synes vara tillfyllest, att provisoriet blir tillämpligt å byggnader, som avse bedrivande av jordbruk. Det lämpliga avvägandet får äga rum vid den prövning, som för varje fall kan ifrågakomma.

Då den slutliga organisationen för vanhävdslagens tillämpning tillhör den definitiva lagstiftningen, får man i den provisoriska lagen nöja sig med att låna

läns- och ortsrepresentation från förefintliga institutioner. Förfarandet i övrigt bör äga rum i överensstämmelse med den norrländska uppsiktslagens bestämmelser. På detta sätt kan man säga, att den provisoriska författningen i viss mån innefattar en tillfällig utsträckning av den norrländska uppsiktslagen till hela riket, nämligen såvitt angår byggnaderna.

Vid 1923 års riksdag har redan väckts i detta ämne en motion, som vilar i andra lagutskottet i avvaktan på förevarande betänkande.

På grund av vad sålunda anförts hemställes, att till 1923 års riksdag måtte framläggas förslag till en provisorisk lag av huvudsakligen följande innehåll:

1 §.

Å fastighet, tillhörig bolag eller ekonomisk förening eller enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte, må boningshus eller ekonomibyggnad, som avses för drivande av jordbruk, icke från fastigheten såsom särskild brukningsdel bortföras eller lämnas att förfalla.

Lag samma vare beträffande torp eller annan dylik kameralt osjälvständig jordbrukslägenhet, oavsett vem som är ägare till huvudfastigheten.

2 §.

Det åligger jordbrukskommission eller, där sådan icke finnes, länsstyrelsen, envar inom sitt län, att övervaka vad i 1 § föreskrivits.

Kommunalnämnd, nämndeman, skiftesgodeman, lantbruksingenjör, lantmätare, länsagronom och jordbrukskonsulent äga att medverka vid utförande av denna jordbrukskommissionens eller länsstyrelsens uppgift. I övrigt äger envar att göra anmälan om sådan vanvård av byggnad, som med denna lag avses.

3 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommission eller länsstyrelse finner skälig anledning antaga, att åbyggnad är utsatt för sådan vanvård, som ovan förmäles, äger kommissionen eller länsstyrelsen att med ärendet vidare förfara på sätt i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland i tillämpliga delar finnes stadgat.

Ifrågavarande provisoriska lagstiftning bör omedelbart träda i kraft.

Då det även förekommit, att norrländska uppsiktslagen, emot dess bokstav och uppenbara mening, av en eller annan domstol ansetts icke äga tillämpning å redan uppkommen vanhävd, synes för säkerhets skull i denna provisoriska lag även böra uttryckligt betonas att lagen avser även sådan vanvård av byggnader, som uppkommit före lagens ikraftträdande.

Givetvis kan lagen dock icke äga tillämpning beträffande byggnader, som bortförts eller nedrivits, innan lagen trätt i kraft eller före någon i lagen särskilt utsatt tidigare tidpunkt. Har däremot befintliga byggnader före lagens ikraftträdande genom bristande underhåll mer eller mindre lämnats att förfalla och detta tillstånd fortsättes efter sistnämnda tidpunkt, böra byggnaderna icke fritagas från lagens tillämpning därför att deras förfall börjat före lagens tillkomst.

Utdrag ur ett av jordbrukskommissionen i Värmlands län besvarat av jordkommissionen utsänt frågeformulär.

27.

Anser jordkommissionen att uppsiktslagens formulering av begreppet vanhävd dels å jord och dels å byggnader är tillfyllestgörande för att drabba de fall, som lämpligen böra göras till föremål för ett ingripande?

Om så ej är fallet, vilka förändringar i lagens avfattning anses vara av behovet påkallade?

På det sätt § 1 i lagen formulerats har det ansetts tillåtet att sammanlägga förut var för sig självständiga jordbruk till en större jordbruksenhet, under förutsättning endast att den odlade jorden skötes så, att jordbrukets vidmakthållande icke äventyras. En sådan sammanläggning är alltid för ägaren ekonomiskt fördelaktig, då byggnaderna på de olika fastigheterna äro förfallna, alldenstund nybyggnadskostnaderna därigenom nedbringas.

Detta förfaringssätt måste anses stå i uppenbar strid mot lagens mening. Därför torde i lagen stadgas, att var för sig självständigt brukade fastigheter icke få sammanläggas utan särskilt medgivande av jordbrukskommissionen, och må sådant medgivande i regel meddelas endast i de fall, då den fastighet, varmed annan fastighet skall sammanläggas, är av så ringa omfattning, att det kan anses lämpligt att densamma till sin areal utökas.

Det har dessutom ansetts tillåtet att helt bortföra byggnaderna å en fastighet, under förutsättning att jorden nöjaktigt brukas antingen av ägaren, som kunnat vara bosatt långt avlägset från fastigheten, eller av någon å annan fastighet bosatt brukare. I lagen bör därför uttryckligen stadgas, att varje särskild fastighet skall vara försedd med behöriga byggnader.

I övrigt får kommissionen rörande denna fråga hänvisa till bifogade transumt av kommissionens arbetsredogörelse för år 1919.

Utdrag ur arbetsredogörelsen för år 1919 till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet från jordbrukskommissionen inom Värmlands län.

Enligt föreskriften i Kungl. Maj:ts nådiga reglemente angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne den 24 januari 1911, vilket reglemente jämlikt kungl. brevet av den 5 juni 1917 tillsvidare skall tillämpas för jordbrukskommissionen inom Värmlands län, får kommissionen härmed vördsamt avgiva redogörelse för kommissionens verksamhet under år 1919.

— —

Till kommissionen hade inkommit skrivelse från några arrendatorer av hemmanslotter i 1 mantal Lakene i Norra Råda socken, vari omförmäldes, att arrendatorerna uppsagts från sina arrenden på grund av att jordägaren — Uddeholms aktiebolag — hade för avsikt att självt övertaga brukningen och sammanlägga ifrågavarande jord med en angränsande större gård, vilken gård bolaget år 1919 tog under eget bruk. Uthusen å de utarrenderade ägolotterna skulle då komma att efter hand nedrivas, och bostadshusen, där så vore lämpligt, upplåtas till jordbruksarbetare.

Efter inhämtande av närmare upplysningar utröntes, att så även var bolagets mening. Kommissionen ansåg det emellertid vara tvivel underkastat, huruvida ett sådant förfaringssätt icke kunde anses stå i strid med bestämmelsen i uppsiktslagen. Här var fråga om att slå tillsammans sex förut självständiga jordbruk med en angränsande gård och om därigenom jordbruket såsom sådant icke vanvårdades, torde dock vara uppenbart, att det sociala syfte lagen avsåg helt och hållet omintetgjordes. — Med anledning härav tillställde kommissionens ordförande bolaget en skrivelse, vari framhölls, att bolagets ifrågavarande åtgärder möjligen icke stode i överensstämmelse med gällande uppsiktslag och uttalades jämväl den uppfattningen att en sammanslagning av såsom självständiga jordbruk brukade hemmansdelar icke borde få ske förr än efter särskild prövning.

Bolaget ansåg sig emellertid handla i sin fulla rätt.

Efter ytterligare framställningar från arrendatorerna företog kommissionen i sin helhet besiktning på platsen den 28 juli.

Kommissionen besökte samtliga 6 hemmansdelar. Den vid gårdarna belägna jorden — vilken utgjorde den huvudsakliga åkerarealen — hade redan till allra största delen fråntagits arrendatorerna, vilka för innevarande år i stort sett icke hade mera att bruka än långt avlägset liggande utjordar av föga betydenhet. År 1920 skulle de avflytta. Samtliga arrendatorer hade sedan lång tid tillbaka innehaft sina ställen, de flesta hade övertagit gårdarna efter föräldrar. I medeltal omfattade varje gård 6 har åker; 1 häst, cirka 4 kor samt ungdjur utgjorde kreatursbesättningen. Byggnaderna voro delvis i gott skick, delvis förfallna.

Alla gårdarna voro synnerligen väl lämpade att brukas såsom självständiga jordbruk. — Någon ekonomisk vinst torde bolaget icke göra sig genom övertagande av gårdarna, snarare förlust.

Då det måste anses i hög grad önskvärt, att lagen förtydligas i syfte att förhindra ett sådant tillvägagångssätt, som den här ovan relaterade, har kommissionen velat bringa denna fråga till vederbörandes kännedom.

Utdrag ur jordbrukskommissionens i Värmlands län yttrande till Konungens befallningshavande i Värmlands län över betänkandet angående verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen.

Under sin verksamhet har jordbrukskommissionen i flera fall iakttagit, att fastigheter, som förut brukats var för sig, sammanslagits till en brukningsdel, varvid byggnader nedrivits och bortförts.

Då en sådan sammanslagning avsett smärre brukningsdelar, som förut var för sig knappast kunnat betraktas som självständiga jordbruk, kan en sådan sammanslagning anses motiverad.

Då däremot sammanläggningen gällt fastigheter med sådan omfattning, att de förut var för sig gott kunnat betraktas som fullt självständiga jordbruk, borde sammanläggningar, som uteslutande hava till syfte att nedbringa jordägarens byggnadskostnader, icke få äga rum annat än efter vederbörlig prövning.

Staten gör å sin sida mycket stora ekonomiska uppoffringar för bildandet av nya jordbrukshem, och bör det därför ligga i statens intresse att förhindra nedläggandet av sådana jordbruk, som hava förutsättningar för att såsom självständiga upprätthållas.

Under förutsättning att åkerjorden hävdas, kunna med nuvarande bestämmelser åbyggnaderna bortföras.

Kommissionen tillåter sig härmed relatera ett dylikt fall, som varit under kommissionens behandling.

En hemmansägare och skogshandlare, som innehade ett tiotal smärre hemmanslotter och själv bebodde en av dessa, företog sig att helt nedriva åbyggnaderna på en honom tillhörig fastighet med en åkerareal av cirka 15 hektar.

Denna fastighet var belägen i en annan socken cirka 8 kilometer från den fastighet, han själv bebodde, vilken fastighet var ungefär av samma storlek som den, varå byggnaderna bortförts.

Då personen i fråga vid häradsrätten kunde styrka att jordbruket på den fastighet, varå byggnaderna nedrivits, nöjaktigt sköttes, kunde häradsrätten icke ålägga honom bebygga fastigheten i fråga. Hovrätten fastställde jämväl detta häradsrättens beslut.

De sakkunniga hava i sin motivering berört dessa förhållanden, men hava ansett, att frågan om sammanslagning av brukningsdelar åtminstone tillsvidare borde vara tillåten, för så vitt jordbrukets vidmakthållande å någon av brukningsdelarna därigenom icke äventyrades.

Denna sin uppfattning bygga de sakkunniga på erfarenheter, hämtade huvudsakligen från Norrland.

Några sammanslagningar hava där sällan förekommit.

Givet är att faran för sammanslagningar är långt mindre i trakter, där den jordbrukande befolkningen stadigvarande ökas, än i de områden, där motsatt förhållande är rådande.

Kommissionen vill därför på det kraftigaste understryka behovet av en lagändring i syfte att förhindra dylika sammanslagningar, vilka icke böra äga rum annat än efter vederbörligt tillstånd.

Utdrag ur jordbrukskommissionens i Jämtlands län yttrande till Konungens befallningshavande i länet över betänkandet angående verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen.

Med anledning av vad de sakkunniga yttrat om villkoren för sammanslagning av fastigheter vill kommissionen framhålla, att intet lärer vara att erinra mot att sammanlägga sådana mindre fastigheter, som varken nu eller framdeles kunna lämpa sig för självständig jordbruksdrift. Annorlunda ställer det sig dock med sammanslagning av fastigheter, som var för sig uppfylla förutsättningarna för besutenhet. Med hänsyn till de mindre gynnsamma betingelserna för större jordbruk i Norrland har, enligt vad erfarenheten givit vid handen, en sammanslagning av dylika fastigheter regelrätt haft till följd, att jorden blivit föremål för mer och mer extensiv drift, som så småningom

övergått till vanhävd av åtminstone den sämre eller ur brukningssynpunkt mindre bekvämt belägna delen av jorden, samt att i varje fall jordbrukets nyodlingsmöjligheter kommit att ligga obenyttjade. Det bör i detta sammanhang med styrka framhållas, att jordkulturen i Norrland mångenstädes ej framskridit längre än att en stor del fastigheter än i dag knappast äro annat än nyhemman, och man bör därför alltjämt fasthålla vid de grundsatser, som voro ledande vid avvittringen och skatteköpen, nämligen att fastigheter skola genom nyodling förses med den inägojord, som var förutsättningen för statens upplåtelse av jorden till de enskilda medborgarna.

STOCKHOLM, ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1923.